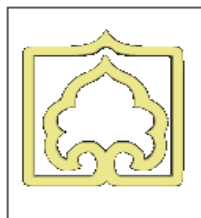

سنة الفجر
عاشوراء

دانشکده علوم انسانی

گروه جغرافیا

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

عنوان:

ارزیابی نقش جریان سرمایه‌های شهری - روستایی در توسعه پایدار

گردشگری

مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر - شهرستان بوئین زهرا

دانشجو

احمد رومیانی

استاد راهنما

دکتر جمشید عینالی

استاد مشاور

دکتر حسین فراهانی

تیر ۱۳۹۲

تقدیم به:

نگاه‌های همیشه مهربان و سرشار از عاطفه مادرم؛

قامت‌های همیشه استوار و گرمای امیدبخش پدرم؛

محبت‌های بی‌دریغ خواهر و برادرانم که هرگز فروکش نمی‌کند؛

و تقدیم به روح برادرم عزیزم ارسلان رومیانی که یادش در قلمم خواهد ماند.

شکر و قدردانی

شکر و سپاس خدا را که به من آراش داد تا پذیرم آنچه را که نمی توانم تغییر دهم و دلیری داد تا تغییر دهم آنچه را که می توانم، . بیش داد تا تفاوت این دورا دیابم و سپاس پروردگاری که مرا تا توقع نداشته باشم تا دنیا و مردم آن مطابق میل من رفتار کنند. . .

بر خود لازم می دانم از اساتید صبور و بزرگوارم جناب آقای دکتر جمشید عینالی، دکتر حسین فراوانی، به خاطر کمک های ارزنده و دلسوزی های فراوانشان که در طی انجام تحقیق نسبت به بنده داشته اند، نهایت شکر و قدردانی را بنمایم. از خداوند بجان توفیق روز افزون ایشان راد عرصه های علمی و در راه خدمت به دانشجویان و پژوهشگران عرصه برنامه ریزی روستایی مسکت می نمایم. از خانواده عزیزم، مهربان فرشتگانی که سخاوت ناب باور بودن، لذت غرور دانستن، جسارت خواستن و عظمت رسیدن به تمام پله های ترقی زندگیم را دیدم حضور سبز آنها، ستم، شکرم. از تمامی دوستان عزیزم که در طی تمامی مراحل انجام تحقیق به حر عنوان بنده راییاری و بهمراهی نمودند، شکر می نمایم.

احمد روسیانی

تیر ۱۳۹۲

چکیده

امروزه مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه با چالش‌های متعددی از قبیل اقتصاد مبتنی بر منابع طبیعی، آسیب‌پذیری و شکننده بودن اقتصادی و بروز مسائلی از قبیل بیکاری، فقر، جمعیت‌گریزی، سالخورده شدن افراد و نیروی کار، افزایش تقاضا برای خدمات اجتماعی، کاهش تحرک اقتصادی- اجتماعی، ضعف ظرفیت یا منابع اقتصادی و. مواجه هستند. یکی از راهبردهایی که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته و حتی در برخی از این کشورها به اجرا در آمده است و نتایج مثبتی هم به همراه داشته، افزایش جریان‌های مالی و پولی در قالب سرمایه‌های- گذاری خانواده‌های شهری در توسعه گردشگری روستایی بویژه در مالکیت خانه‌های دوم و غیره... می‌باشد. در این راستا گسترش خانه‌های دوم در مناطق روستایی دارای چشم‌اندازهای طبیعی زیبا، نشان‌دهنده یک روند عمده در بازسازی روابط شهر و روستا با هدف استفاده از فضاهای روستایی و انگیزه تفریح و سرگرمی توأم با اقامت گردشگران است. هدف از این پژوهش بررسی نقش جریان سرمایه‌های شهری - روستایی در توسعه پایدار گردشگری در دهستان حصار ولیعصر از توابع شهرستان بوئین زهرا می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی و روش مورد استفاده توصیفی- تحلیلی می‌باشد و برای گردآوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه) استفاده شده است جامع آماری این تحقیق ۳ روستایی مورد مطالعه در دهستان حصار ولیعصر می‌باشد که به صورت تمام شماری مورد بررسی قرار گرفته‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های از آزمون‌های (t تک نمونه‌ای، فریدمن، ویلکاکسون، رگرسیون چند متغیره و تحلیل عاملی) بهره گرفته شده است. یافته‌های این تحقیق نشان داد که از دیدگاه ساکنین محلی توسعه گردشگری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی توسعه روستایی را به دنبال داشته است. و براساس آزمون ویلکاکسون در دوره‌های قبل و بعد، بیشتر سرمایه‌گذاری انجام گرفته در دوره‌های بعد انجام گرفته است و زمینه را برای جذب سرمایه‌گذاری در گردشگری (خانه‌های دوم) فراهم کرده است. و در نهایت بر اساس آزمون تحلیل عاملی، بیشتر سرمایه‌گذاری‌های انجام گرفته شهری در توسعه گردشگری در ساخت خانه‌های چند طبقه و توسعه باغات خانوادگی صورت پذیرفته است.

کلمات کلیدی: سرمایه‌گذاری، گسترش گردشگری، توسعه روستایی، دهستان حصار ولیعصر

فهرست

۱- کلیات تحقیق

- ۱-۱- طرح مسئله..... ۱
- ۲-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق..... ۴
- ۳-۱- اهداف تحقیق..... ۴
- ۴-۱- پرسش‌های تحقیق..... ۵
- ۵-۱- فرضیات تحقیق..... ۵
- ۶-۱- پیشینه تحقیق و بررسی منابع..... ۶
- ۷-۱- محدودیت‌های تحقیق..... ۱۰

۲- مبانی نظری

- ۱-۲- توسعه و توسعه پایدار..... ۱۶
- ۲-۱-۱- توسعه:..... ۱۶
- ۲-۱-۲- توسعه پایدار..... ۱۸
- ۲-۲- سرمایه و انواع آن..... ۲۱
- ۲-۲-۱- سرمایه انسانی..... ۲۲
- ۲-۲-۱-۱- سرمایه فردی (انسانی)..... ۲۲
- ۲-۲-۱-۲- سرمایه اجتماعی (گروهی)..... ۲۳
- ۲-۲-۲- سرمایه فیزیکی..... ۲۴
- ۲-۳-۳- سرمایه‌های مالی (اقتصادی)..... ۲۵
- ۲-۴- سرمایه‌گذاری..... ۲۵
- ۲-۵- روابط شهر- روستا..... ۲۷

- ۲-۶- دیدگاه‌های مطرح در مناسبات روستا و شهر.....۲۹
- ۲-۶-۱. نظریه قطب رشد.....۲۹
- ۲-۶-۲. نظریه رشد متوازن.....۳۱
- ۲-۶-۳. نظریه استراتژی توسعه از بالا.....۳۲
- ۲-۶-۴. استراتژی توسعه از پایین (نظریه استور و تیلور).....۳۴
- ۲-۶-۵. نظریه گرایش معطوف به شهر (نظریه لیپتون).....۳۶
- ۲-۷- مناسبات مالی روستایی - شهری.....۳۷
- ۲-۸- سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی.....۴۰
- ۲-۹- گردشگری.....۴۲
- ۲-۹-۱. دیدگاه‌های گوناگون در تکامل و توسعه گردشگری.....۴۵
- ۲-۹-۲. راهبرد های گردشگری در توسعه روستایی.....۴۶
- ۲-۹-۲-۱- گردشگری روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی.....۴۷
- ۲-۹-۲-۲- گردشگری روستایی به عنوان سیاستی در بازساخت سکونتگاه‌های روستایی.....۴۸
- ۲-۹-۲-۳- گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی.....۴۸
- ۲-۹-۳- اثرات گردشگری در مناطق روستایی.....۴۹
- ۲-۹-۳-۱- اثرات اقتصادی.....۴۹
- ۲-۹-۳-۲- اثرات اجتماعی و فرهنگی.....۵۲
- ۲-۹-۳-۳- اثرات زیست محیطی.....۵۵
- ۲-۹-۴- گردشگری خانه‌های دوم.....۵۶
- ۲-۹-۵- تاریخچه گردشگری خانه‌های دوم.....۵۹
- ۲-۹-۶- عوامل موثر در گسترش خانه های دوم.....۶۱
- ۲-۹-۷- اثرات گردشگری خانه های دوم.....۶۴

- ۶۵.....۲-۹-۷-۱-اثرات اقتصادی.....
- ۶۸.....۲-۹-۷-۲- اثرات محیطی.....
- ۷۰.....۲-۹-۷-۳- اثرات اجتماعی - فرهنگی.....
- ۷۱.....۲-۹-۷-۴- اثرات کالبدی - فیزیکی.....
- ۷۲.....۲-۱۰-نتیجه گیری.....

فصل سوم: روش تحقیق و معرفی منطقه

- ۷۴.....۳-۱- روش شناسی و تکنیک های تحقیق.....
- ۷۵.....۳-۱-۱- ابزار گرد آوری اطلاعات.....
- ۷۵.....۳-۱-۲- روش های تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
- ۷۷.....۳-۱-۲-۱- آزمون t تک نمونه‌ای.....
- ۷۷.....۳-۱-۲-۲- آزمون رتبه ای فریدمن.....
- ۷۸.....۳-۱-۲-۳- کای دو.....
- ۷۸.....۳-۱-۲-۴- ویلکاکسون.....
- ۷۸.....۳-۱-۲-۵- رگرسیون چند متغیره.....
- ۷۹.....۳-۱-۲-۶- تحلیل عاملی.....
- ۸۰.....۳-۲- جامعه آماری این تحقیق.....
- ۸۱.....۳-۳- متغیرها و شاخص های تحقیق.....
- ۸۱.....۳-۳-۱- متغیرهای مستقل.....
- ۸۲.....۳-۳-۲- متغیرهای وابسته.....
- ۸۳.....۳-۴- معرفی منطقه.....
- ۸۲.....۳-۴-۱- موقعیت و تقسیمات سیاسی.....
- ۸۴.....۳-۴-۲- ویژگی های طبیعی شهرستان بوئین زهرا.....

- ۸۵.....۳-۴-۲-۱- زمین شناسی
- ۸۶.....۳-۴-۲-۲- توپوگرافی
- ۸۷.....۳-۴-۲-۳- اقلیم
- ۸۹.....۳-۴-۲-۴- منابع آب
- ۹۰.....۳-۵- ویژگی های جغرافیای انسانی منطقه مورد مطالعه
- ۹۰.....۳-۵-۱- وجه تسمیه
- ۹۰.....۳-۵-۲- تحولات جمعیتی
- ۹۱.....۳-۵-۳- نرخ باسوادی
- ۹۲.....۳-۵-۴- فعالیت اقتصادی
- ۹۳.....۳-۵-۵- زیرساخت ها
- ۹۳.....۳-۵-۶- راه روستایی
- ۹۴.....۳-۵-۷- خدمات عمومی
- ۹۵.....۳-۵-۸- جاذبه های گردشگری دهستان
- ۹۶.....۳-۵-۹- تعداد خانه های دوم گردشگری در روستاهای نمونه
- ۹۷.....۳-۶- نتیجه گیری

فصل چهارم یافته های تحقیق

- ۱۰۰.....۴-۱- یافته های تحقیق
- ۱۰۰.....۴-۲- یافته های توصیفی
- ۱۰۰.....۴-۲-۱- ویژگی سنی و میزان تحصیلات پاسخگویان خانوار
- ۱۰۳.....۴-۲-۲- وضعیت جنسی پاسخگویان خانوار
- ۱۰۳.....۴-۲-۳- وضعیت تاهل خانوارها
- ۱۰۴.....۴-۲-۴- وضعیت خانوارها

- ۱۰۵.....۵-۲-۴- ویژگی های شغلی پاسخگویان خانوار.
- ۱۰۶.....۳-۴- فرضیه اول
- ۱۰۸.....۱-۳-۴- ابعاد اقتصادی
- ۱۱۰.....۲-۳-۴- ابعاد اجتماعی - فرهنگی
- ۱۱۱.....۳-۳-۴- ابعاد محیطی
- ۱۱۲.....۴-۳-۴- ابعاد کالبدی
- ۱۱۴.....۴-۴- فرضیه دوم
- ۱۱۷.....۵-۴- فرضیه سوم
- ۱۱۹.....۶-۴- تجزیه و تحلیل عامل ها
- ۱۲۴.....۷-۴- نتیجه گیری

فصل پنجم : نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات

- ۱۲۵.....۱-۵- نتیجه گیری
- ۱۲۶.....۲-۵- پیشنهادات
- ۱۲۷.....منابع و ماخذ
- ۱۵۱.....پیوست ها

فهرست

جدول

- جدول ۱-۲: اثرات مثبت و منفی اقتصادی گردشگری بر روی سکونتگاه‌های روستایی ۵۱
- جدول ۲-۲: اثرات مثبت و منفی اجتماعی- فرهنگی گردشگری بر روی سکونتگاه‌های روستایی ۵۳
- جدول ۳-۲: اثرات مثبت و منفی زیست محیطی گردشگری بر روی سکونتگاه‌های روستایی ۵۵
- جدول ۴-۲: ویژگی‌های خانه‌های دوم ۶۰
- جدول ۱-۳: تعداد نقاط شهری و روستایی مناطق مورد مطالعه ۸۴
- جدول ۲-۳: مقایسه تحولات جمعیتی استان، شهرستان، بخش و روستاهای نمونه ۹۱
- جدول ۳-۳: تعداد جمعیت باسواد ۶ ساله و بیشتر ساکن نقاط روستایی ۹۲
- جدول ۴-۳: تعداد بهره برداران کشاورزی بر حسب نوع بهره برداری ۱۳۸۲ ۹۳
- جدول ۵-۳: بهره برداری کشاورزی بر حسب نوع فعالیت ۱۳۸۲ ۹۳
- جدول ۶-۳: روستاهای دارای خانه دوم در دهستان حصار ولیعصر ۹۷
- جدول ۱-۴: ویژگی‌های سنی خانوارها روستاهای نمونه ۱۰۱
- جدول ۲-۴: ویژگی‌های سطح تحصیلات روستاهای نمونه ۱۰۲
- جدول ۳-۴: وضعیت جنسی خانوار ۱۰۳
- جدول ۴-۴: وضعیت تاهل خانوارها ۱۰۳
- جدول ۵-۴: وضعیت تعداد خانوارها روستاهای نمونه ۱۰۴
- جدول ۶-۴: وضعیت شغلی پاسخگویان خانوار ۱۰۵
- جدول ۸-۴: آزمون کروسکال والیس بین سرمایه گذاری در روستاها و شاخص مورد استفاده ۱۰۶
- جدول ۹-۴: آزمون کروسکال والیس بین سرمایه گذاری و شاخص های توسعه پایدار گردشگری ۱۰۷
- جدول ۱۰-۴: بررسی اثرات سرمایه گذاری گردشگری از دیدگاه خانوارهای نمونه با استفاده از آمار *t* ۱۰۸
- جدول ۱۱-۴: معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ای اثرات گردشگری در روستاهای نمونه ۱۰۹
- جدول ۱۲-۴: معناداری تفاوت از حد مطلوب شاخص‌های اقتصادی ۱۱۱

- جدول ۴-۱۳: معناداری تفاوت از حد مطلوب شاخص‌های اجتماعی ۱۱۱
- جدول ۴-۱۴: معناداری تفاوت از حد مطلوب شاخص‌های زیست-محیطی ۱۱۳
- جدول ۴-۱۵: معناداری تفاوت از حد مطلوب شاخص‌های کالبدی ۱۱۵
- جدول ۴-۱۶: آزمون معناداری تفاوت دوره قبل و بعد از سرمایه‌گذاری ۱۱۵
- جدول ۴-۱۷: تحلیل واریانس نقش سرمایه‌گذاری خصوصی گردشگران ۱۱۷
- جدول ۴-۱۸: تحلیل واریانس مبتنی بر وجود رابطه خطی بین میزان رضایت ساکنین دائمی و سرمایه‌گذاری در توسعه گردشگری مبتنی بر خانه‌های دوم ۱۱۷
- جدول ۴-۱۹: ضرایب شدت روابط میان متغیرهای سرمایه‌گذاری گردشگری بر میزان رضایت ساکنین دائمی ۱۱۸
- جدول ۴-۲۰: آزمون بارتلت در سطح معناداری ۱۱۹
- جدول ۴-۲۱: مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی ۱۱۹
- جدول ۴-۲۲: متغیرهای بارگذاری شده در عامل اول ۱۲۱
- جدول ۴-۲۳: متغیرهای بارگذاری شده در عامل دوم ۱۲۱
- جدول ۴-۲۴: متغیرهای بارگذاری شده در عامل سوم ۱۲۲
- جدول ۴-۲۵: متغیرهای بارگذاری شده در عامل چهارم ۱۲۲
- جدول ۴-۲۶: متغیرهای بارگذاری شده در عامل پنجم ۱۲۳
- جدول ۴-۲۷: متغیرهای بارگذاری شده در عامل ششم ۱۲۳
- جدول ۴-۲۸: متغیرهای بارگذاری شده در عامل هفتم ۱۲۴
- جدول ۴-۲۹: متغیرهای بارگذاری شده در عامل هشتم ۱۲۴

شکل‌ها

- شکل ۲-۱- استراتژی جدید توسعه روستایی ۱۸
- شکل ۲-۲: نظریه توسعه روستایی با تاکید بر توسعه پایدار روستایی ۲۱
- شکل ۲-۳: چارچوب اصلی نظریه قطب رشد ۳۱
- شکل ۲-۴: چارچوب نظریه توسعه از بالا به پایین ۳۴
- شکل ۲-۵: چهارچوب روبرو سالم شهر و روستا ۳۵
- شکل ۲-۶: انواع خانه‌های دوم و نواحی ساخت آنها ۶۳
- شکل ۲-۷: مدل مفهوم تحقیق ۷۳
- شکل ۳-۱: چهارچوب مراحل تحقیق ۷۷
- شکل ۴-۱: نمودار سنی خانوار روستاهای نمونه ۱۰۱
- شکل ۴-۲: وضعیت تحصیلات خانوارها ۱۰۲

- شکل ۳-۴: وضعیت جنسی خانوارها..... ۱۰۳
- شکل ۴-۴: وضعیت خانوارهای روستایی..... ۱۰۴
- شکل ۵-۴: ر وضعیت شغلی خانوارها..... ۱۰۵
- شکل ۶-۴: سنگ ریزه برای عاملها..... ۱۱۹

نقشه‌ها

- نقشه ۱-۳: موقعیت منطقه مورد مطالعه در کشور و استان قزوین..... ۸۵
- نقشه ۲-۳: دسته بندی ارتفاعی دهستان و موقعیت روستاهای مورد مطالعه..... ۸۶
- نقشه ۳-۳: موقعیت راه های ارتباطی در روستاها نمونه..... ۹۴
- نقشه ۴-۳: موقعیت روستاهای نمونه و دسترسی به خدمات..... ۹۵

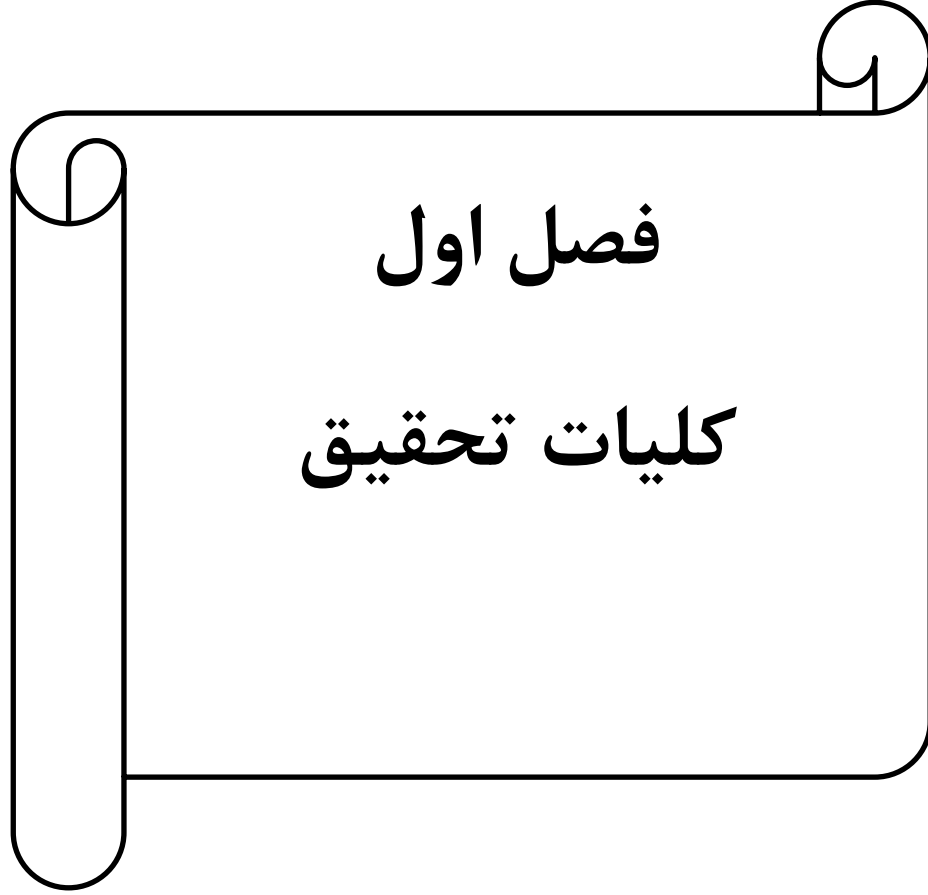
پیشگفتار

مناطق روستایی در کشورهای در حال توسعه، به ویژه در کشور ما علیرغم دارا بودن منابع طبیعی و کشاورزی، با مسائل و مشکلات فراوانی از قبیل فقر درآمدی، نرخ بالای بیکاری و بیکاری پنهان، پایین بودن نرخ بهره‌وری عوامل تولید در بخش کشاورزی و تولیدات روستایی از یک سو و تخریب منابع طبیعی از سوی دیگر، مواجه هستند، که این امر چالش مهمی در روند توسعه روستایی و ایجاد اشتغال پایدار در این مناطق به شمار می‌آید. بنابراین برای غلبه بر چالش‌های توسعه روستایی در بسیاری از کشورهای دنیا راهبردهای متعددی به کار گرفته شده است که یکی از موفق‌ترین این راهبردها توسعه گردشگری روستایی است. از طرفی دیگر، توسعه گردشگری روستایی به ویژه گردشگری مبتنی بر مالکیت خانه‌های دوم به عنوان یکی از مهمترین تاثیرات مناطق شهری در نواحی روستایی نقش مهمی در بهبود پیوندهای روستایی-شهری به شمار می‌رود. در این راستا، افزایش جریان مبادلات مالی و پولی در قالب سرمایه‌گذاری فردی گردشگران به ویژه در خرید و ساخت مسکن و توسعه کشاورزی می‌تواند به ارتقای جایگاه روستاهای مقصد و بهبود شرایط زندگی در آنها منجر شود. به عبارت دیگر، این شکل از سرمایه‌گذاری در کنار انتقال پول و وجوه توسط مهاجران و نیز منابع مالی حاصل از سرمایه‌گذاری‌های عمومی می‌تواند به عنوان اهرم توسعه مناطق روستایی عمل کند.

بنابراین توسعه فعالیت‌های گردشگری به ویژه مالکیت خانه‌های دوم در روستاهای مورد مطالعه نشان‌دهنده افزایش سرمایه‌گذاری در یک دهه اخیر بوده و زمینه را برای استفاده از فضاهای روستایی با انگیزه تفریح و سرگرمی توأم با اقامت گردشگران فراهم کرده است و به ایجاد تغییرات متعدد در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی منجر شده است. به طوری که، با ایجاد اشتغال و درآمد و بهبود زیرساخت‌ها نه تنها به کاهش روند مهاجرت روستایی کمک کرده، بلکه به مهاجرت معکوس و نگه داشت جمعیت منجر شده است.

تحقیق حاضر در ۵ فصل به شرح زیر تدوین شده است:

در فصل اول: چهارچوب کلی تحقیق ارائه شده است. فصل دوم به بررسی مبانی نظری تحقیق در قالب توسعه پایدار، انواع سرمایه و سرمایه‌گذاری، گردشگری و گردشگری خانه‌های دوم پرداخته و در فصل سوم، روش تحقیق و معرفی ویژگی‌های طبیعی و انسانی منطقه مورد توجه قرار گرفته است. فصل چهارم: به ارائه یافته‌های توصیفی و تحلیلی تحقیق اختصاص دارد و در نهایت در فصل پنجم به ارائه نتایج و پیشنهادات پرداخته شده است.

۲- کلیات تحقیق

۱-۱- طرح مسئله

یکی از مهمترین راهبردهایی که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته و حتی در برخی از این کشورها به اجرا درآمده و نتایج مثبتی در کاستن از چالش‌های توسعه روستایی به همراه داشته است، توسعه و گسترش گردشگری به عنوان نیروی محرک بخش برای استفاده از پتانسیل‌های منطقه برای نیل به توسعه پایدار منطقه‌ای می‌باشد. به طوری که، یکی از نقش‌های کلیدی پیوندهای روستایی- شهری در این رابطه از طریق جریان مبادلات مالی و پولی است که در مناطق جاذب گردشگر در اهداف مختلف سرمایه‌گذاری می‌شود. علاوه بر این، رابطه مناطق شهری و روستایی تنها در جریان مالی- پولی خلاصه نمی‌شود. بلکه نواحی شهری همچنین به نواحی روستایی برای تامین مواد اولیه و خام وابسته هستند. به عبارت دیگر، مصرف‌کنندگان شهری منافع زیادی از تامین غذای ارزان و پایدار از مناطق روستایی دارند (Fan 2003; Fan, Fang, and Zhang 2003). از طرفی دیگر، بخش روستایی همچنین به عنوان یک نواری (بافر) محافظتی می‌تواند از تاثیرات نامناسب شوک‌های اقتصاد کلان در اقتصاد شهری قرار گیرد (World Bank, 1999). علاوه بر این، ارتباطات بین بخش روستایی و شهری همچنین در برگزیده جریان اطلاعات از قبیل فرصت‌های اشتغال و بازار و جریان‌های حرکتی بین روستا و شهر به صورت موقتی و پایدار و دائمی است. از این رو مناسبات روستا- شهری نیازمند بررسی‌های جامع به منظور فهم تغییر در ماهیت و شدت این تعاملات در طول زمان است (Kaur, 2007:6). زیرا شناخت جامع این جریان‌ها بین مناطق شهری و روستایی در کشورهای در حال توسعه می‌تواند منجر به تسهیل فعالیت‌های اقتصادی- اجتماعی شده و به فرایند تشکیل سرمایه اقتصادی- اجتماعی کمک کند (Zhang et al, 2006). به عبارت دیگر، در کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته، افزایش تعاملات روستا- شهری در قالب سرمایه‌گذاری خصوصی- خانوادگی با منشأ شهری به ارتقای هماهنگی عمودی سکونتگاه‌ها کمک کرده و به ظرفیت‌سازی نهادهای محلی و منطقه‌ای، تامین زیرساخت‌ها و تسهیلات گردشگری و توسعه سرمایه انسانی در مناطق روستایی منجر شده است که در این فرآیند حلقه‌های زیر قابل

مشاهده است: الف) عوامل جغرافیایی: موقعیت روستا، بازارهای محلی، تغییر در دسترسی به زیرساخت‌های ارتباطی، کاهش هزینه‌های حمل و نقل و بهبود محیط تجاری، و ... که به تقویت رشد درونزای مناطق روستایی کمک می‌کند. ب) ترکیبی از سیاست‌های بالا به پائین و پائین به بالا مورد نیاز است، تا کارکردها و روابط را تسهیل کند. ج) بهبود پتانسیل‌های مناطق روستایی و استفاده موثر از آنها بایستی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد (OECD, 2012:9-11).

همان طور که عناصر نظریه وابستگی نشان می‌دهد، شکل عمده جریان‌های ثروت از نواحی روستایی به مناطق شهری است. در حالی که از دیدگاه طرفداران نظریه اقتصاد کلاسیک، امکان رخنه به پایین نیز از نواحی شهری به نواحی روستایی وجود دارد. البته این به معنای تمرکز و تجمع اولیه سرمایه‌ها در مناطق شهری است که به مرور زمان در اثر تراوش می‌تواند مناطق پیرامونی را متاثر سازد (Friedmann, 1966, Hirschman, 1958). از دیدگاه پاتر و همکاران^۱، ماهیت و اهمیت مبتنی بر این روابط، هم در طول زمان و هم در فضاها به طور پیوسته در حال تغییر است و بیشتر با جریان‌ها و حرکات پیچیده جمعیت، کالا، منابع مالی، ایده‌ها و اطلاعات مشخص می‌شود (لینچ، ۱۳۸۶: ۴۶). بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، می‌توان گفت مناطق شهری و مناطق روستایی از طریق کانال‌های متعددی در ارتباط هستند و کم و کیف روابط شهری- روستایی به توانایی جذب مشاغل متعدد و سرمایه‌گذاری شهری در نقاط روستایی و تقاضای مناطق شهری برای کالاها و خدمات روستایی بستگی دارد.

در چند دهه اخیر گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد و منبعی بالقوه برای تنوع بخشی به آن در راستای نیل به توسعه پایدار قلمداد شده است و می‌توان از آن تحت عنوان یک روند عمده در بازسازی روابط شهر و روستا یاد کرد. به عبارت دیگر، با برنامه‌ریزی بهتر گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با آن بویژه در نواحی روستایی مقصد در ارتباط با جامعه محلی و بهبود روابط ساکنین آن با گردشگران و استفاده از

¹-Potter et al.

مواهب صنعت گردشگری زمینه را برای پایداری بیشتر این مناطق فراهم ساخت (MAF, 2009:3). بنابراین، گردشگری به عنوان ابزاری برای دستیابی به رشد اقتصادی و اجتماعی و نیز بازآفرینی مدنظر قرار گرفته و تاکنون اقدامات متعددی در زمینه توسعه گردشگری به عنوان منبع موثر ارتقای درآمد و اشتغالزایی در سطوح منطقه‌ای- محلی، انجام شده است (Sharpley, 2002:233).

گردشگری روستایی در فرآیند توسعه خود از دو رویکرد مفهومی زیر بهره گرفته است: الف- سیاست‌های گردشگری اجتماعی: در این راستا استفاده از فضاهای روستایی با انگیزه تفریح و سرگرمی توأم با اقامت گردشگران در نواحی روستایی مقصد که در بیشتر مناطق دنیا بویژه در کشورهای اروپایی از قبیل انگلستان، سوئد، اسپانیا، پرتغال، فرانسه و ... بیشتر مورد توجه بوده است (باتلر، ۱۹۹۸). ب- توسعه "تفریحات طبقات شهری" به منزله شیوه خاصی از زندگی: در همین رابطه امروزه در بسیاری از کشورها گردشگری مبتنی بر خانه‌های دوم روستایی، نشان‌دهنده ارتقای استانداردهای زندگی مردم قلمداد می‌شود، که براساس دیدگاه وبلین می‌توان آن را تحلیل کرد^۲ (Roca et all, 2011:13).

در ایران نیز با رونق شهرنشینی و مسائل ناشی از آن، گذاران اوقات فراغت و کسب آرامش در نواحی روستایی در چند دهه اخیر به توسعه گردشگری روستایی و بویژه گسترش مالکیت و ساخت خانه‌های دوم در نواحی روستایی دارای جاذبه‌های طبیعی و شرایط اقلیمی مناسب و حاشیه شهرها منجر شده است. منطقه مورد مطالعه این پژوهش در محدوده شهرستان بوئین‌زهرا (استان قزوین) بواسطه قرارگیری در دامنه‌های شمالی کوه‌های خرقان و دارابودن جذابیت‌های طبیعی کوهستانی، دره‌های میانکوهی، چشمه‌ها و سرشاخه‌های متعدد رودخانه چنگوره در دو دهه اخیر بویژه با شروع فرآیند بازسازی مناطق آسیب دیده از زلزله تیر ۱۳۸۱ در منطقه افزایش قابل توجهی یافته است.

۲-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

۱- براساس دیدگاه (Weblen, 1989) ممکن است مصرف کننده کالاها و خدماتی را نه برای سود و بهره ذاتی آن خریداری کند، بلکه منظور و هدف از خرید آن می‌تواند به عنوان نشانه‌ای از ثروت و موفقیت وی باشد (Peng, 2006).

از مشخصه‌های اصلی جامعه روستایی ایران در حال حاضر می‌توان به فقر، مهاجرت‌های بی‌رویه روستا-شهری، کاهش سهم مناطق روستایی از اقتصاد ملی، تخریب رو به تزايد منابع طبیعی، عدم برنامه‌ریزی صحیح و واقع بینانه و عدم سرمایه‌گذاری لازم اشاره کرد. امروزه سرمایه‌گذاری در کشورهای در حال توسعه مانند بنگلادش، هند، برزیل، تایلند، چین و نظایر آن توانسته است تا حدود زیادی بر مشکلات موجود در زمینه توسعه روستایی در این کشورها غلبه کند. امروزه به نظر می‌رسد با توجه به پائین بودن نرخ تمرکز سرمایه در روستاهای ایران ضرورت تحقیق و بررسی اثر بخشی این راهبرد جهت کاهش مشکلات نواحی روستایی ایران امری لازم و ضروری می‌باشد. که نبود سرمایه‌گذاری دولتی و خصوصی در توسعه و زیرساختها باعث مهاجرت متناسب با بیکاری، فقر عمومی، کاربری اراضی، امکانات شهری، کسب پایگاه اجتماعی- اقتصادی - فرهنگی، رشد سریع جمعیت و محدودیت زمین های کشاورزی، خرده مالکی، تفاوت درآمد بین ساکنین شهری و روستایی در ارتباط است. نامکفی بودن اعتبارات سرمایه گذاری و زمینه ساز این مهاجرت ها هستند (مشهدی زاده ۱۳۷۳: ۱۱)

با توجه به اینکه روابط شهر و روستا در دوره سنت نسبتا متعادل بوده و از زمانی که اقتصاد نفت شکل گرفت باعث شد که این امر تاثیر مستقیمی بر روند شهرنشینی بگذارد و روستاها در حاشیه قرار گرفتند. با ادامه این روند، سبب افزایش جریان‌های مهاجرت‌های روستا-شهری، خالی شدن روستاها از سکنه، گسترش حاشیه نشینی، افزایش نابرابری‌های اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی میان شهر و روستا شده است. بنابراین امروزه با گسترش مفاهیمی مانند توسعه پایدار، حفظ محیط زیست، عدالت اجتماعی، کاهش شکاف بین شهر و روستا، انتقال سرمایه در مناطق روستایی دوباره برای دستیابی به این مفاهیم مورد توجه جدی قرار گرفتند.

۱-۳- اهداف تحقیق

این پژوهش به بررسی ارزیابی نقش سرمایه شهری - روستای در توسعه گردشگری را مورد بررسی قرار می‌دهد. بنابراین در این راستا، اهداف پژوهشی عبارتند از: